

Prijedlog za Urbana Bavarca

Kruno Prijatelj

Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - 73 Urban, B.

15. rujna 1992.

Rekonstrukcija opusa njemačkog drvorezbara Urbana Bavarca, koji se u nekoliko dokumenata javlja kao aktivni umjetnik u Dalmaciji između 1636. i 1645., još je uvijek otvorena i neriješena. Što je kod nas izveo taj kipar u drvetu sa Sjevera, koji je djelovao u četvrtom i petom deceniju 17. stoljeća u mjestima na našem primorju, još uvijek nije utvrđeno sa sigurnošću, premda arhivski podaci o njemu pružaju mogućnost pretpostaviti da se radi o umjetniku koji se prihvaćao zadataka većeg opsega i očita značenja. Pokušaj za rješenje te zagonetke predstavlja i ovaj hipotetički prijedlog.

Prvi je poznati spomen kod nas majstora Urbana u dokumentu iz dubrovačkog Historijskog arhiva od 4.

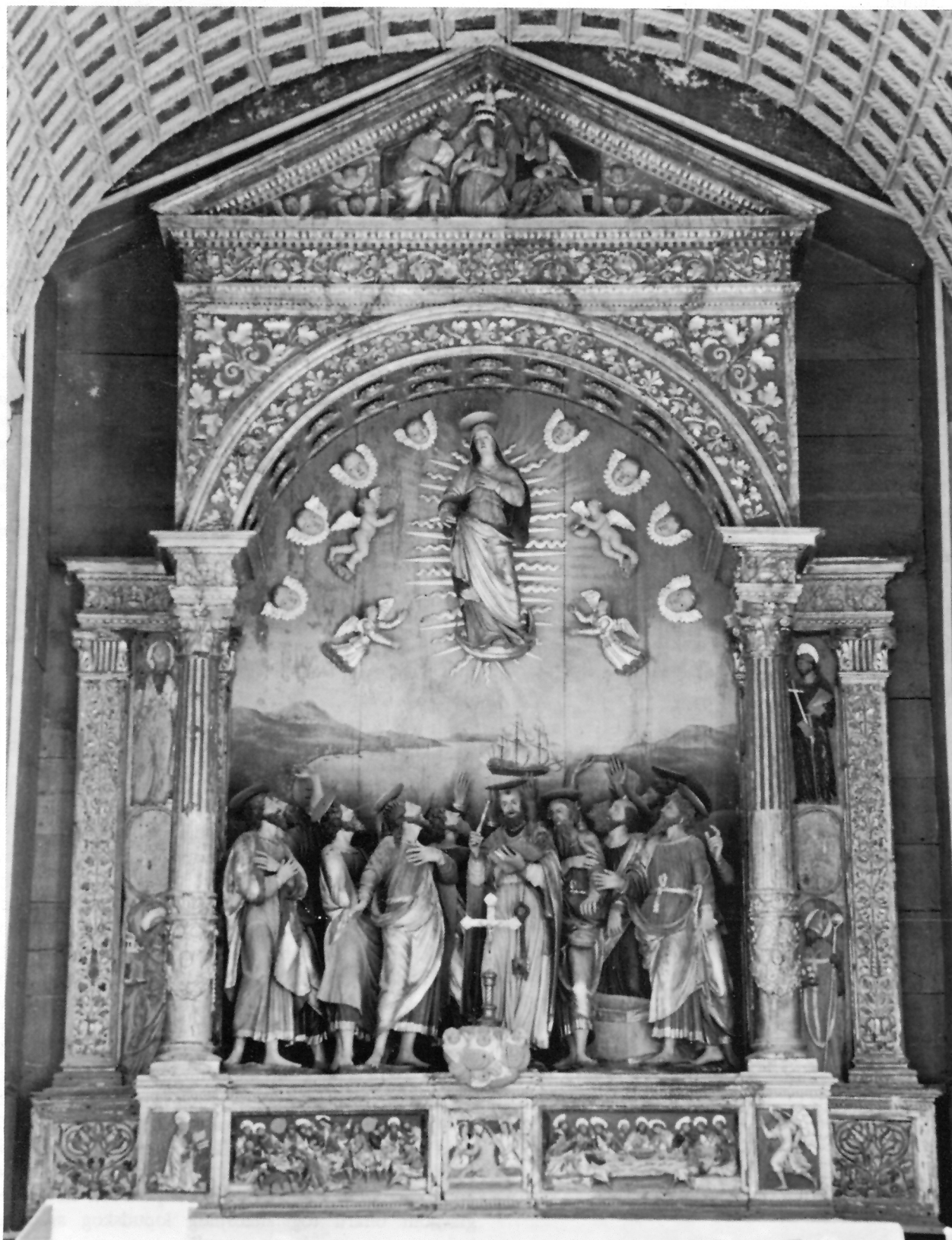
Autor iznosi prijedlog za rekonstrukciju umjetničke ličnosti drvorezbara Urbana Bavarca "de Surgge", koji je djelovao u Dalmaciji između 1636-1645. u Lopudu, Lastovu, Kotoru i na Hvaru.

Na temelju likovnih analogija i arhivske građe autor iznosi hipotezu da je Urban autor drvenih polikromiranih reljefa predele i likova pobočnih svetaca Uznesenja Bogorodice na glavnom oltaru crkve Gospe od Šunja na Lopudu te oltara s Bogorodicom i svecima Nikolom i Rokom u župnoj crkvi u Jelsi (koji je mogao izvorno biti u dominikanskoj crkvi sv. Marka u Hvaru), te oltara s likovima svetaca Roka, Fabjana i Sebastijana u crkvi sv. Roka u Vrboskoj na Hvaru.

Autor ističe nordijsku komponentu, naročito u fizionomijama likova.

studenog 1636. Umjetnik je naveden kao "magister Urbanus de Tenum Dorfort Bavarus" s atributom "faberlignarius" i s boravištem u Dubrovniku.⁽¹⁾ On ugovara s Vlahom Allegrettijem da će na svoj trošak i svojim materijalom "sua arte et labore ... facere complere et perficere unum ornamentum altaris ligneum ut dicitur" za oltar u crkvi Gospe od Šunja na otoku Lopudu. Slijede nakon toga opis i dimenzije tog ukrasnog zahvata iz kojih nam je teško izvesti rekonstrukciju uz napomenu da taj posao bude "cum proportione tam ornamentis laborerio suae arti congruis et iuxta formam et typram graphidis atque in mei publici cancellarii presentia traditi atque consignati eidem magistro Urbano", kome spomenuti Vlaho Allegretti plaća 72 dukata, da bi daljnje isplate slijedile 8. siječnja i 4. lipnja 1637. Iz toga se vidi da je rad na tom djelu dulje trajao i bio prilično visoko plaćen. Iako dokument ne navodi o kome se oltaru radi, pokušat ću pokazati da se radi o glavnom oltaru tog značajnog lopudskog svetišta, na kojemu je na glavnom polju kompozicija Gospina Uznesenja s kipovima dvanaest apostola i s likom uznesene Marije među anđelima. Posljednji koji je pisao o tom oltaru bio je 1987. I. Fisković koji o njemu piše

¹ G. Gelcich, *Dello sviluppo civile di Ragusa, Dubrovnik 1884.*, str. 80 (s krivom transkripcijom "Derfort Bavarus" u "Dorfort Banakus"); C. Fisković, *Hvarska katedrala, Split 1976.*, str. 92. Vidi i katalog izložbe *Zlatno doba Dubrovnika, Zagreb - Dubrovnik 1987.*, str. 162-163, 344, K/42 (tekst I. Fisković).

1. Glavni oltar u crkvi Gospe od Šunja na Lopudu

kao o "figurativno najsloženijem oltaru u Dalmaciji", a datira ga u sredinu 16. stoljeća i atribuirao nepoznatom pripadniku neke provincijske škole vjerojatno iz podalpske regije kod kojega se prepleću sjevernjačka i mediteranska stilska iskustva.

Godinu dana kasnije Urban, koji se tu naziva "de Surgge", dobiva zadatak izvesti u župnoj crkvi u Lastovu drveni tabernakul s devet malih kipova izrađen na moderan način i najljepše što je moguće. Toga djela više nema⁽²⁾.

Godine 1640-1641. Urban je u Kotoru⁽³⁾. U rujnu 1640. "Urbano de Baviera" prima 70 dukata za izradu "deposito delle reliquie" u riznici katedrale sv. Tripuna. Te iste godine ovaj "depozit za moći svetaca" pozlaćuje "indorador" Lorenzo Paulozzi iz Venecije za 156 dukata. Urban nastavlja svoj rad 1641. dobivajući 7. i 20. travnja nove isplate. Godine 1642. spominju se u istoj riznici drvena vrata na kojima je na jednoj strani naslikan prizor Mučenja sv. Tripuna, a na drugoj su prikazane scene Uskrsnuća i Uzašašća. Iz teksta nije jasno radi li se možda o ormariću koji je izradio Urban, ili o nekom drugom predmetu.

² F. Radić, Povjesno-umjetničke bilješke s dalmatinskih ostrva, Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu VII, Sarajevo 1895., str. 357 (s krivim čitanjem prezimena "Lurgge" umjesto "Surgge"); C. Fisković, Ignacije Macanović i njegov krug, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955., str. 257, C. Fisković, Lastovski spomenici, Split 1966., str. 30.

³ I. Slijepčević, Katedrala sv. Tripuna u Kotoru, Split 1938., str. 21, 83; C. Fisković, Stilska zakašnjenja u stolnoj crkvi u Kotoru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16, Split 1966., str. 248.

⁴ C. Fisković, Hvarska katedrala, Split 1976., str. 42, 127.

Četvrti dokument u vezi sa Urbanom Bavarcem odnosi se na oltar u dominikanskoj crkvi sv. Marka u Hvaru⁽⁴⁾. Hvarski kanonik i operarij za gradnju hvarske katedrale Andrija Bertučević plaća 251 mletačkih lira majstoru Urbanu za oltarnu palu 1645. godine, a u studenom iste godine isplaćuje "Ser Urbano intagliator" za palu na njegovu oltaru u crkvi sv. Marka 35 barila, što odgovara svoti od 52 : 2 dukata, šaljući mu ih na svoj traošak u neki drugi grad koji bi mogao biti Dubrovnik, ako je majstor Urban još tu boravio.

Dotle nas o aktivnosti majstora Urbana Bavarca "de Surgge" prate dosad objelodanjeni arhivski dokumenti.

Prelazeći na pretpostavku o sačuvanim djelima, započeo bih s glavnim oltarom crkve Gospe od Šunja na Lopudu.

Što je na tom oltaru učinio Urban Bavarcem, možda bi riješila prava interpretacija riječi "ornamentum". Da se ne radi o nekom ukrasu manjeg opsega, vidljivo je već po prilično velikoj svoti isplaćenoj umjetniku. U dokumentu se govori o ukrašavanju "tre scudi vacui" s dimenzijama, ali nije jasno na što se može odnositi, a pitanje mi nisu riješili ni neki kolege povjesničari i klasični filolozi koje sam konzultirao. Najskloniji sam pretpostaviti da bi se moglo raditi o dijelovima koji se po stilu i načinu obrade razlikuju od glavne kompozicije Marijina uznesenja i s njom povezanog manjeg prizora Krunjenja Bogorodice na zabatu, koji bi dijelovi pripadali glavnom majstoru oltara i koje bi trebalo datirati najvjerojatnije u drugu polovicu 16. stoljeća. Ti drugi dijelovi i svojim sadržajem - osim Navještenja - nisu vezani s Bogorodicom; imaju naglašenije nordijske crte i izrazitije barokne odlike. Na osnovi tih činjenica Urbanu Bavarcu bih na lopudskom oltaru atribuirao:

2. Pranje nogu na predeli glavnog oltara crkve Gospe od Šunja na Lopudu

3. Posljednja večera na predeli glavnog oltara u crkvi Gospe od Šunja na Lopudu

4. Oltar sa Bogorodicom i svecima Nikolom i Rokom u župnoj crkvi u Jelsi

štapom i knjigom, s jabukama i s mitrom na podu i sv. Roko u odjeći bratima bratovštine sv. Jakova od Campostelle s putničkim štapom i ranom od kuge na lijevoj nozi, dok je uz njega vjerni pas. Na luneti je predstavljen u baroknom zamahu Bog Otac u stavu blagoslova nad oblacima među koje su utkane glave anđelčića, dok su na predeli prizori Poklona pastira, Poklona mudraca i Bijega u Egipt. Ispod pobočnih stupova maleni su reljefi sv. Jerolima u kardinalskom ruhu i drugog crkvenog oca s zlatnim pluvijalom i mitrom.

Nije, naime, isključeno da je jelšanski oltar premješten iz dominikanske crkve u Hvaru nakon ukidanja te crkve i samostana i da je to upravo onaj oltar koji je bio za hvarsku dominikansku crkvu naručio kanonik Andrija Bertučević. Za nekoliko oltara i umjetnina te crkve znamo gdje su dospjeli: pala B. Zelottija sa svecima Vinkom Fererskim, Petrom, Antunom Opatom, Jeronimom i Nikolom prešla je u župnu crkvu u Brusju, pala sa svetim Jerolimom, Katarinom Sijenskom, Ivanom Krstiteljem, Andrijom i Jelenom Baldassarea d'Anne u župnu crkvu u sv. Nedjelji, pala "Čudo u Surianu", koja vjerojatno potječe iz te iste crkve u crkvu sv. Duha u Hvaru, a drveno raspelo Giacoma Piazzette u dominikansku crkvu u Starom Gradu. Kako je hvarska dominikanska crkva imala devet oltara, očito je da su i ostali našli smještaj u crkvama otoka.

Sličnosti između prizora na predeli na jelšanskom oltaru i onih na lopudskom vrlo su uočljive bilo u obradi ljudskih likova u cjelini i u njihovoj modelaciji i tretiranju plastične forme, bilo u načinu obrade lica, a posebno brada i kosa. Da bi jelšanski oltar mogao biti rad našeg bavarskog drvorezbara, išla bi u prilog i nordijska fizionomija izrazito neidealizirane Madone, a i likovi svetaca Nikole i Roka odaju u svom realizmu stanovite sjevernjačke crte. Nemir i dinamika u kompoziciji Boga Oca nad oblacima

a) predelu s uzdužnim prizorima Pranja nogu i Posljednje večere, srednjim kvadratnim prikazom mrtvog Krista između dva anđela ("Imago pietatis") i manjim poljima na lijevom i desnom dijelu predele s arhanđelom Gabrijelom i Bogorodicom koji zajedno tvore scenu Navještenja;

b) dva uspravna polja s lijeve i desne strane velike središnje kompozicije Uznesenja između pobočnih pilastara s florealnom ornamentikom koji zatvaraju oltar i stupova s kompozitnim kapitelima, a prikazuju s lijeve strane svece Vlaha i Jerolima, a s desne Franju Asiškog i Nikolu.

I kompozicije na predeli i sveci na uspravnim poljima su reljefno izvedeni od drva, polikromirani i djelomično pozlaćeni, i odaju slične stilske crte.

Drugi rad koji bih u ovom prijedlogu povezo s Urbanom Bavarcem jest oltar koji se nalazi u župnoj crkvi u Jelsi na otoku Hvaru, a izveden je reljefno u drvu koje je većim dijelom pozlaćeno, a dijelom polikromirano. Na središnjem dijelu je na srednjem polju prikazana Bogorodica s Djetetom koju krune dva anđela, a na pobočnim poljima su sv. Nikola s biskupskim

5. Porođenje na predeli na oltaru u župnoj crkvi u Jelsi

slagali bi se s datiranjem oltara negdje u drugu četvrtinu 17. stoljeća. Usput bih upozorio i na uočljive sličnosti između lika sv. Nikole na lopudskom i ovog istog sveca na jelšanskom oltaru.

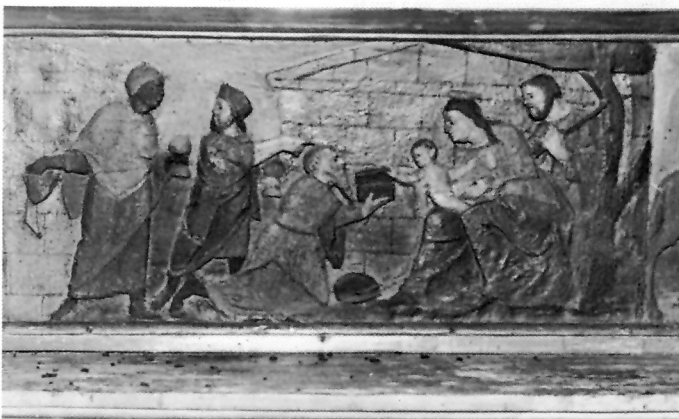
S Urbanom Bavarcem usudio bih se staviti u vezu još jedan hvarski oltar: onaj s kipovima svetaca Roka, Fabijana i Sebastijana i s kompozicijom mrtvog Krista među anđelima ("Imago pietatis") na luneti u crkvi sv. Roka u Vrboskoj. Dok s jedne strane kip sv. Roka pokazuje očite analogije s likom istog sveca na oltaru u Jelsi, kompozicija mrtvog Krista među anđelima veže se uz prizor iste teme na lopudskoj predeli. Ako se prihvate te sličnosti, imali bismo u oltaru u Vrboskoj, koji je također izveden skulptorski u polikromiranom drvetu, treće sačuvano djelo majstora Urbana nastalo za vrijeme njegova boravka u Dalmaciji.

U toku 1992. i 1993. vrši se restauriranje oltara u Vrboskoj u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Oltar, a naročito kipovi svetaca, bili su u vrlo lošem stanju, a drvo sasvim crvotočno izazivajući brojna oštećenja. To je i bio razlog da je oltar podvrgnut popravku. Izuzetno važni nalaz je - prema izvještaju restauratorice Larise Vidaković koja je radila na poliptihu uz restauratora Juru Matijevića koji je izvršio čišćenje skulptura - originalne pozlate koja se sačuvala na manje izloženim dijelovima ukazujući kao vrlo vjerojatnu pretpostavku da su u vrijeme nastanka poliptiha likovi svetaca imali potpuno pozlaćenu odjeću. Radi vrlo fragmentarnih nalaza odlučilo se ne ići ipak u rekonstrukciju pozlate. Na triptihu su vršeni i drugi restauratorski zahvati, a dovršavanje popravka je u toku za vrijeme tiskanja ove radnje. Priložena fotografija iz 1993. pokazuje stanje oltara u toku restauriranja.

6. Glavni reljef s Bogorodicom, sv. Nikolom i sv. Rokom, lunetom s Bogom Ocem i predelom u župnoj crkvi u Jelsi

7. Poklon mudraca na predeli na oltaru u župnoj crkvi u Jelsi

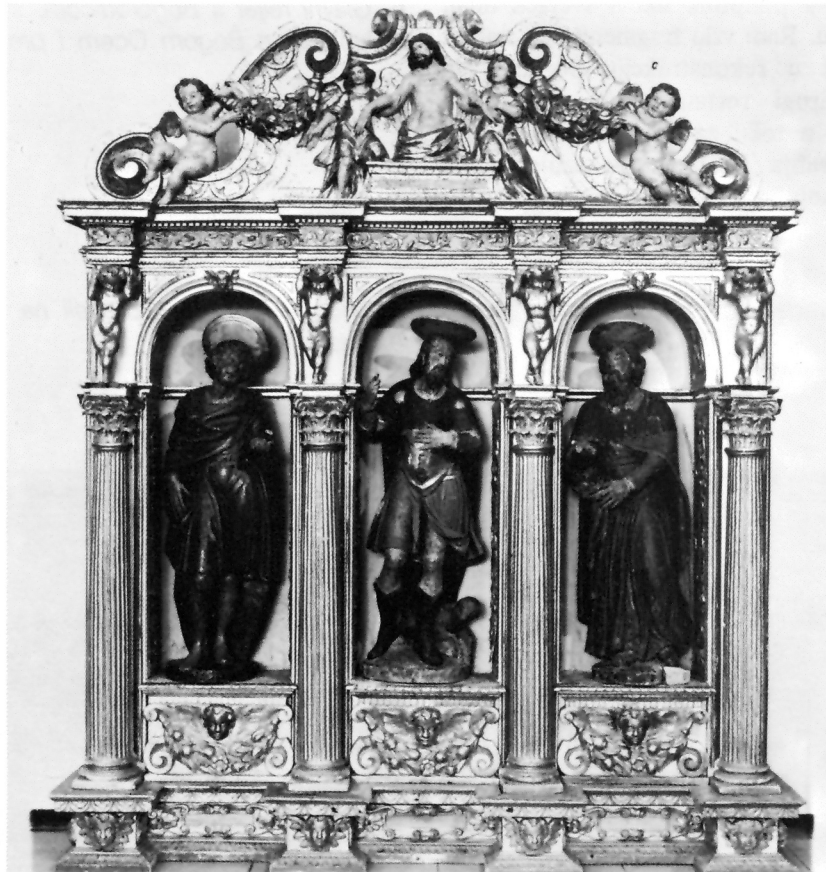
8. Bijeg u Egipat na predeli na oltaru u župnoj crkvi u Jelsi

9. Sv. Jerolim na oltaru u župnoj crkvi u Jelsi

10. Oltar sa sv. Rokom, sv. Fabjanom i sv. Sebastijanom u crkvi sv. Roka u Vrboskoj (u toku restauriranja)

Uzevši u obzir spomenute komparacije kojima se ta tri rada međusobno isprepliću, pa njihov za naše prilike stanoviti kvalitet i neki uočljivi sjevernjački prizvuk, nameće nam se i pitanje koji bi drugi drvorezbar prve polovice 17. stoljeća, u koju se ta djela mogu datirati, bio izradio u drvetu te skulpture osim Urbana Bavarca "de Surgge", koji je potvrđen dokumentima kao prisutan svojim ostvarenjima u Lopudu i na Hvaru i koji je u Dalmaciji toga vremena rezao u drvetu djela većeg formata s nizom likova? Upravo navedeni radovi jedini imaju u Dalmaciji međusobne veze u stilskim karakteristikama, načinu obradbe, tipologiji i drugim pojedinostima koje se teško mogu smatrati slučajnim.

Ako bi se ovaj prijedlog pokazao realnim - a to bi sa sigurnošću jedino mogao potvrditi tek neki novi dokument povezan sa sačuvanim radom - imali bismo sa tri reprezentativna djela rekonstruiranu jednu od značajnijih ličnosti, koja je došavši sa sjevernih strana djelovala u ranobaroknoj Dalmaciji i spajala kulturne tokove srednjeg i južnog dalmatinskog teritorija od Hvara preko Lastova do Lopuda i Kotora, pa i samog Dubrovnika, gdje imamo indicija da je bar neko vrijeme stanovao iako mu za sada još nije uočen nijedan rad u gradu sv. Vlaha.

11. Kip sv. Roka na oltaru u crkvi sv. Roka u Vrboskoj

12. Kip sv. Fabjana u crkvi sv. Roka u Vrboskoj

13. Kip sv. Sebastijana u crkvi sv. Roka u Vrboskoj

DOKUMENTI

1.

Die IV Novembris 1636.

Blasius Allegretti interveniens pro se et pro alijs sibi notis ex una et magister Urbanus de Tenum Dorfort Bavarus hic Rhaciisij commorans parte ex altera, sponte ac omni meliori modo devenerunt ad infrascripta conventionem, videlicet dictus Urbanus faberlignarius obligans se suaque bona omnia presentia et futura promisit et convenit eidem Blasio Allegretti se hinc ad menses tres proxime venturos sua arte et labore suisque sumptibus, expensis et materialibus facere complere et perficere unum ornamentum altaris ligneum ut dicitur con tre scudi vacui longitudinis pedum tresdecim, latitudinis pedum octo et $\frac{1}{3}$ et in vacuitatibus predictis videlicet in illa pro medium altitudinis pedum trium et unciarum trium latitudinis vero pedum duarum et unciarum octo et in

alijs duabus a dextris et a sinistris altitudinis pedum quatuor cum dimidio et latitudinis pedis unius et unciarum duarum pro quolibet ex eis et hoc pro ecclesia Sanctae Mariae de Bissone insulae mediae cum proportionibus tam ornamentis laborerio suae arte congruis et iuxta formam et tyram graphidis im mei publici cancellarii prsentia traditi atque consignati eidem magistro Urbano a predicto Blasio septuaginta duos ducatos....

Isplate:

8. siječnja 1637.

4. lipnja 1637.

ugovor svršen i prekrizen

(Diversa Cancellariae 1634. - 1637., sv. 207, str. 125, Historijski arhiv u Dubrovniku)

(Objelodanjeno u C. Fisković, Hvarska katedraala, Split 1976., str 92, bilj. 66)

2

Njemački mastor Urban, "de Surgge" morao je 1638. izraditi drveni "tabernaculo alla moderna piu bello che si puo di altezza pie tre e mezzo senza statua che deve essere in cima nel quale tabernaculo devono essere nove statue in tutto", a za bratovštinu Tijela Kristova u župnoj crkvi u Lastovu.

(Diversi di Lagusta 1638.-1643., str. 9, Historijski arhiv u Dubrovniku.)

(Objelodanjeno u C. Fisković, Ignacije Macanović i njegov krug, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split 1955, str. 257.)

3

8 settembre 1640. Noi prochoratori sudetti dobbiamo haver ducatti setanta per altri tanti datti a mistro Urban da Baviera per parte et a bon conto delli lavori di intaio quali va fabbricando per il deposito delle reliquie.

(Knjiga računa katedrale sv. Tripuna u Kotoru II., str. 105.)

(Objelodanjeno u C. Fisković, Stilska zakašnjenja u stolnoj crkvi u Kotoru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 16, Split 1966., str. 249.)

1640. 16 7bre per altrettanti contadi a mistro Lorenzo Paulazzi da Venetia indorador per la opera da lui fatta per indorar il deposito delle sante reliquie con meter il suo horo et altro nezesario per detta fattura et de piu li si devano per beverazzo ducahati sei val in tutto ducati 156.

1641. 7 april contadi a mistro Urban da Baviera a conto del suo haver il tuto posto qui a retro per fattura et sua merzedea del lavor che fa per il deposito di sante reliquie.

(1641) 20 detto a mistro Urban intaiador per parte del suo haver della fattura che fa per il daeposito delle sante reliquie.

(Knjiga računa katedrale sv. Tripuna u Kotoru II., str 109, 108)

Objelodanjeno u I. Sljepčević, Katedrala sv. Tripuna u Kotoru, Split 1958., str. 83, bilj. 144, 145.)

4

Andrija Bertučević, kanonik operarij, za gradnju katedrale u Hvaru daje Urbanu izraditi oltar u dominikanskoj hvarskoj crkvi sv. Marka.

1645.

Per contadi a Urbano per la pala di Santo Marco - L.251.

18 novem. 1645.

Item toccai per vin dato a Ser Urbano intagliator a conto della palla al mio altar a Santo Marco barille numero 35 sono ducati 52 : 2 a L. 8 : 12 condotto alla citta a mie spese.

(Arhiv crkvinarstva stolne crkvea u Hvaru /ACH/, vol. IV., str. 54.)

(Objelodanjeno u C. Fisković, Hvarska katedrala, Split 1976., str. 127, dok. CCVI.)

Summary

ATTRIBUTION TO URBAN OF BAVARIA

In this study the author suggests a reconstruction of the artistic personality of the wood sculptor Urban of Bavaria "de Surgge", who had worked in Dalmatia in the first half of the 17c, while the archives mention his presence in Lopud in 1636, on the island of Lastovo in 1637, in Kotor in 1640 and 1641, and on the island of Hvar 1645.

Employing a number of artistic analogies and archive materials, K. Prijatelj proposes the hypothesis about Urban as a likely author of the polychrome wood predella reliefs and the figures of the saints surrounding the central composition of the Ascension of Our Lady on the high altar of Gospa od Šunja on Lopud, of the parish church altar in Jelsa with Our Lady with SS Nicholas and Rocco (it is assumed that its original location was in the Dominican church of St. Mark in Hvar), and of the altar in the chapel of St. Rocco at Vrboška, on the island of Hvar, with the figures of SS Rocco, Fabian and Sebastian.

The author studies the stylistic traits shared by these works and points out the Nordic component most obvious in the faces of his figures.